

Waldemar Mikulski

**Protokoły posiedzeń komitetu
Polskiej Zjednoczonej Partii
Robotniczej Ministerstwa
Bezpieczeństwa Publicznego
i jego statutowych organów
z lat 1948-1954 jako źródło do
dziejów aparatu bezpieczeństwa
Polski Ludowej.
Przegląd materiałów**

Istniejąca od grudnia 1948 r. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza działała również w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego (1948–1954)¹. Naczelną instancją PZPR w MBP był w latach 1949–1951 Komitet Poddzielniczy Warszawa-Śródmieście, a potem, od 1951 do 1954 r., Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów².

Organizacje dzielnicowe – tworzone w większych miastach na mocy decyzji Komitetu Centralnego – miały uprawnienia organizacji powiatowych³. Komitety

---

¹ Działalność organizacji partyjnych w ministerstwach, urzędach i instytucjach państwowych regulował statut partyjny. Zob. *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Uchwalony przez II Zjazd PZPR*, Warszawa 1954, s. 36, pkt 50 (dalej: *Statut PZPR 1954...*). Autorowi nie udało się dotrzeć do wcześniejszego statutu.

² Nazwa Komitet Poddzielniczy Warszawa-Śródmieście pojawiła się z początkiem 1950 r. (AIPN, 1572/3855, Komitet Poddzielniczy PZPR Warszawa-Śródmieście – działalność w pierwszym półroczu 1950 r. Protokoły – dalej: Komitet Poddzielniczy PZPR – I półrocze 1950 r., k. 12). Wcześniej, czyli w latach 1948–1949, komitet używał nazw: Komitet PZPR w MBP, 23 XII 1948 r.; Komitet Dzielnicowy PZPR w MBP, 5 i 15 I 1949 r. 24 stycznia tego roku wedle uchwały egzekutywy miał to być Komitet Dzielnicowy PZPR Śródmieście-Wschód, nazwa ta nie pojawiła się jednak w dokumentach partyjnych (AIPN, 1572/3856, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Śródmieście przy MBP – działalność w okresie 23 XII 1948 – 31 XII 1949 r., k. 14). Określenie Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów pojawia się od 12 XI 1951 r. (AIPN, 1572/3853, Komitet Poddzielniczy PZPR Warszawa-Śródmieście – działalność w 1951 r. Protokoły, k. 362 i n.).

³ *Statut PZPR 1954...*, pkt 45, s. 32.

powiatowe były zobowiązane zbierać się na posiedzeniach plenarnych „nie rzadziej niż raz na miesiąc”, zaś egzekutywa komitetu powiatowego powinna obradować „nie rzadziej niż raz na tydzień”⁴.

Posiedzenia egzekutywy Komitetu Dzielnicowego w MBP, odbywane z co najmniej tygodniową częstotliwością, mogą być źródłem przydatnym do badania dziejów organów bezpieczeństwa państwa. Dodatkową ich zaletą jest to, że pochodzą z miejsca, gdzie podejmowano najważniejsze dla nich decyzje, ponieważ PZPR zalecała organizacjom działającym w ministerstwach, urzędach i instytucjach państwowych m.in. zwalczanie biurokratyzmu i nadużyć oraz sygnalizowanie wyższym władzom partyjnym i kierownikom ministerstw niedomagań z terenu swego działania. Rangę komitetów ministerialnych podkreślało zatwierdzanie ich sekretarzy przez Komitet Centralny⁵. Wobec tego dziwić musi, że dokumenty wytworzone przez najwyższą instancję partyjną MBP pozostają nieznanne⁶.

Z lat 1948–1954 pochodzi 25 j.a. Są to przeważnie protokoły i sprawozdania z posiedzeń komitetu i egzekutywy, ale zdarzają się też inne godne odnotowania archiwalia.

Nietypowe materiały tworzą dwie odrębne grupy. Na pierwszą, mniej liczną, składają się dwa dokumenty – niewielkie objętościowo, ale ciekawe, gdy rozpatrywać je w kontekście uprawnień instancji partyjnej. Chodzi o protokół komisji powołanej przez Komitet Zakładowy PZPR przy Komitecie ds. Bezpieczeństwa Publicznego dla zniszczenia raportów byłego Biura ds. Funkcjonariuszy pochodzących z lat 1946–1954 – z 28 maja 1955 r.⁷ Drugim obszerniejszym (49 kart), uzupełniającym poprzedni dokument, jest wykaz zniszczonych raportów byłego Biura ds. Funkcjonariuszy BP, przesyłanych do KD PZPR Warszawa-Ujazdów. Zawiera on dziewięć odrębnych wykazów obejmujących lata 1946–1954, skonstruowanych według układu: numer porządkowy i data dzienna raportu. Jak wynika z tytułów wykazów, raporty przesyłano do wiadomości Komitetowi Dzielnicowemu. Inne cechy sporządzonych wykazów, jak: chronologiczne przemieszanie wykazywanych raportów i błędne tytuły poszczególnych wykazów oraz brak dat ich sporządzenia, a ponadto trzy nieczytelne podpisy na każdym z wykazów – świadczą, że najprawdopodobniej była to czynność jednorazowa⁸.

⁴ *Ibidem*, pkt 43, s. 30.

⁵ *Ibidem*, pkt 50, s. 35–36.

⁶ Podstawowych informacji na ten temat należałoby szukać w pracy Henryka Dominiczaka *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, tymczasem w zestawionej bibliografii nie ma żadnego dokumentu wytworzonego przez KD PZPR (*ibidem*, s. 391–423). Nie korzystano z nich także w opracowaniu Patryka Pleskota „*Tarcza partii i narodu*”. *Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010. W części poświęconej roli partii wykorzystano siedem dokumentów komitetu i egzekutywy oraz departamentów I i III MBP, w tym sześć wytworzonych przez PPR (*ibidem*, dok. nr 34–40, s. 260–289). Opracowania resortowe też nie poruszały tego zagadnienia.

⁷ AIPN, 1583/691, 1 k. Protokół zawiera wykaz liczący 797 pozycji w dziewięciu kolumnach.

⁸ AIPN, 1572/3928. Np. wszystkie wykazy w tytule mają Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujaz-

Kolejną grupę tworzą wyodrębnione materiały związane z przyjmowaniem i wydalaniem członków z szeregów PZPR, z pewnością niekompletne⁹. Na ten zbiór składa się 5 j.a. Cztery pierwsze zawierają poukładane alfabetycznie sprawy kilkudziesięciu osób, przyjętych i nieprzyjętych do PPR i PZPR, z lat 1947–1956. Na poszczególne jednostki składają się: kwestionariusze personalne, opinie o kandydatach, podania, wyciągi z protokołów posiedzeń komitetów. Zgromadzone tam materiały pozwalają na śledzenie losów przyjmowanych do partii, odwołań oraz pokazują procedury wstępowania do PPR/PZPR¹⁰. Na tym tle pewną odmiennością charakteryzuje się dokument: Członkowie – zatwierdzanie i zdejmowanie z ewidencji. Wyciągi z protokołów posiedzeń egzekutywy KD PZPR¹¹.

Na całość j.a. składają się: wypełnione druki polecenia zdjęcia z ewidencji partyjnej oraz wypełnione druki kart przyjęcia na ewidencję stałą, wysyłane przez KD PZPR do sekretarza POP, wyciągi z protokołów posiedzenia egzekutywy KD PZPR Warszawa-Ujazdów. Wytworzone materiały obejmują okres od grudnia 1953 do marca 1955 r. i ograniczają się tylko do POP nr 4 i nr 39¹².

Typową dokumentacją działalności są sprawozdania i protokoły Komisji Rewizyjnej KD PZPR Warszawa-Ujazdów sporządzone pomiędzy 14 grudnia 1949 a 31 sierpnia 1954 r. W szesnastu składających się na jednostkę sprawozdaniach i protokołach znajdują się istotne wiadomości dotyczące życia organizacji partyjnej MBP. Pierwsze sprawozdanie z grudnia 1949 r. bynajmniej nie opisuje początku działalności komisji. Z dokumentu tego wynika, że komisja obradowała 26 października, 10 i 18 listopada oraz 14 grudnia tego roku i sprawdzając legitymacje, dokonywała weryfikacji członków i kandydatów byłych PPR i PPS w resorcie w ramach akcji scalania po połączeniu obu organizacji. Analizie poddano łącznie 3397 legitymacji, z czego na PPR przypało 3112 członków i 159 kandydatów, była PPS miała zaś w MBP 83 członków i 39 kandydatów. Do sprawozdania dołączono szczegółowy wykaz 86 legitymacji członków i kandydatów obu partii, ze stwierdzonymi brakami formalnymi¹³.

---

dów, podczas gdy instancja o takiej nazwie pojawia się dopiero pod koniec 1951 r. Na uwagę zasługuje też różna liczba niszczonej raportów – od 139 pozycji w roku 1949 do 40 w kończącym dokument roku 1954, w tym jednak przypadku wykaz urywa się z końcem strony, brakuje także podpisów.

⁹ Kwestie związane z przyjmowaniem i wykluczeniem z partii znajdują się w protokołach KD PZPR, o czym będzie jeszcze mowa.

¹⁰ AIPN, 1572/3763, Kandydaci nieprzyjęci do PPR, PZPR. Podania, życiorysy, ankiety personalne z lat 1947–1954. Litery A–H, 149 kk.; AIPN, 1572/3766, Kandydaci do wstąpienia do PZPR. Litery I–M, 148 kk.; AIPN, 1572/3765, Kandydaci do PZPR. Litery M–P, 172 kk.; AIPN, 1572/3764, Kandydaci na członków PPR i PZPR z lat 1948–1954. Litery R–Ż, 115 kk.

¹¹ AIPN, 1583/699, 66 kk.

¹² POP nr 4 – 14 kk. zdjęcia z ewidencji, POP nr 39 – 21 kk.; karty przyjęcia odpowiednio: 6 i 13; wyciągi z protokołów egzekutywy KD PZPR Warszawa-Ujazdów dotyczące POP nr 4 – 9, nr 39 – 2.

¹³ AIPN, 1572/3844, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – gospodarka finansowa w latach 1949–1954, 59 kk. Były to np. nieopłacone składki. Braki formalne stwierdzono u 71 członków i 7 kandydatów PPR oraz u 5 członków i 3 kandydatów PPS (*ibidem*, k. 2–4).

Ciekawe jest sprawozdanie z czerwca 1950 r. dotyczące kontroli zbiórki pieniędzy na fundusz budowy Centralnego Domu PZPR, przeprowadzonej w maju i czerwcu tego roku. Do sprawozdania dołączono szczegółowe Zestawienie wyników przeprowadzonej kontroli zbiórki na fundusz budowy Centralnego Domu PZPR na terenie Poddzielnicy Warszawa-Śródmieście, zawierające wykaz jednostek organizacyjnych Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, wpłacone sumy oraz liczbę zatrudnionych w poszczególnych komórkach resortu¹⁴. Źródło to może być pomocne przy badaniu liczebności i struktury centrali aparatu bezpieczeństwa na początku lat pięćdziesiątych.

Sprawozdanie z maja 1950 r. dotyczące kontroli kasy Komitetu Poddzielnicy Warszawa-Śródmieście zasługuje na uwagę, ponieważ zawiera m.in. informację, że „Poddzielnica nie prowadzi w zasadzie kasowości, nie posiada własnego budżetu. Wpływy ze składek członkowskich odprowadzane są w całości do Komitetu Warszawskiego [...]. Wydatki na pokrycie potrzeb Poddzielnicy pokrywane były z funduszy budżetowych MBP”¹⁵. W innych analizowanych materiałach brak informacji, aby ten stan się zmienił.

Kolejne sprawozdania komisji rewizyjnej informują o jej podstawowej działalności, czyli kontroli finansów partyjnych – badano m.in. opłacanie składek partyjnych, gospodarkę legitymacjami partyjnymi i funduszem odbudowy stolicy w latach 1949–1952¹⁶. W późniejszym czasie, czyli w okresie 1953–1954, dochodzą jeszcze sprawy personalne – sprawdzano np., w jakim czasie załatwiano sprawy przesyłane przez poszczególne POP do rozpatrzenia egzekutywie Komitetu Dzielnicowego¹⁷. Przypadek skarbnika dzielnicowego Stanisława Ferdyna, którego sprawę w związku ze stwierdzonymi brakami postanowiono przekazać do Komisji Kontroli Partyjnej przy Komitecie Warszawskim, potwierdza, że w organizacjach szczebla powiatowego nie powoływano komisji kontroli partyjnej¹⁸.

Podstawowym korpusem źródeł do badania działalności Komitetu Dzielnicowego PZPR Warszawa-Ujazdów są protokoły z lat 1948–1954 – zachowały się w całości i zawierają opis działalności komitetu oraz wyłonionej egzekutywy. Protokoły z uwagi na charakter źródła masowego i powtarzalnego znakomicie nadają się do badań nad dziejami aparatu.

Z omawianego okresu pozostało 14 j.a., zawierających maszynopisy protokołów posiedzeń, sprawozdań i uchwał podejmowanych przez Komitet Dzielnicowy i egzekutywę, a ponadto znajdują się w nich oceny, analizy, wnioski itp., wytworzone przez

¹⁴ *Ibidem*, k. 6. Podano także sumy: zebrano 24 406 651 zł, deklarowano 24 412 411 zł (*ibidem*, k. 5).

¹⁵ *Ibidem*, k. 7.

¹⁶ *Ibidem*, k. 17–41.

¹⁷ Chodziło o zatwierdzanie wykluczeń, przyjmowania w poczet kandydatów i członków. Rozpatrywano również „bieg i sposób załatwiania skarg i zażaleń” (*ibidem*, k. 42–59).

¹⁸ Sprawozdanie z grudnia 1952 r. (*ibidem*, k. 21). Zob. *Statut PZPR 1954...*, pkt 42, s. 29.

inne instancje partyjne oraz jednostki organizacyjne resortu¹⁹. W okresie 1950–1954 egzekutywa Komitetu Dzielnicowego obradowała 294 razy, Komitet Dzielnicowy na plenum – 38 razy. W poszczególnych latach wyglądało to następująco: 1950 r. – egzekutywa obradowała 40 razy, plenum KD – 16²⁰; 1951 r. – egzekutywa 51 razy, plenum – 4²¹. W 1952 r., rekordowo, egzekutywa zebrała się 83 razy, plenum KD obradowało 5 razy²². W kolejnym roku egzekutywa obradowała 63 razy, plenum zebrało się 7 razy²³. W 1954 r. egzekutywa obradowała 57 razy, KD na plenum zebrał się 6 razy²⁴.

---

¹⁹ Spośród licznych dokumentów tego rodzaju warto wymienić kilka, np. Protokół komisji wyłonionej przez egzekutywę Komitetu Poddzielniczy w składzie: tow. tow. przewodniczący tow. Szewczyk, członkowie: tow. Szwarz, tow. Boński, dla zbadania zarzutu postawionego na posiedzeniu egzekutywy w dniu 11 VI 1950 r. przez komendanta CW ob. Kolarza, o rzekomych objawach wrogości ujawniających się u tow. Kutnera w stosunku do oficerów radzieckich (AIPN, 1572/3855, Komitet Poddzielniczy PZPR – I półrocze 1950 r., k. 221–222); Wnioski komisji w sprawie pracy oddziału Konsumów MBP w Warszawie z października 1950 r. (AIPN, 1572/3854, Komitet Poddzielniczy PZPR Warszawa-Śródmieście – działalność w II półroczu 1950 r., k. 157–158); dołączony do protokołu posiedzenia egzekutywy z 28 VII 1952 r. Statut komisji pracowniczych działających w aparacie służby bezpieczeństwa (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r. Protokoły posiedzeń plenarnych, egzekutywy, referaty, odpowiedzi, ocena kampanii wyborczej, wnioski – dalej: Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r.), k. 56–59; Notatkę dotyczącą referatu tow. Litwina na aktywie partyjnym MBP (obecnych 500 osób) [!] z 9 II 1952 r., przesłaną sekretarzowi KD z zaleceniem pozostawienia w aktach komitetu (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r. Protokoły posiedzeń plenarnych, egzekutywy, plany pracy, sprawozdania, informacje, ocena akcji wyborczej do władz partyjnych, wytyczne, wnioski, projekt struktury Domu Klubowego MBP – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 35–38).

²⁰ Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3855, Komitet Poddzielniczy PZPR – I półrocze 1950 r., oraz AIPN, 1572/3854, Komitet Poddzielniczy PZPR Warszawa-Śródmieście – działalność w II półroczu 1950 r.

²¹ Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3853, Komitet Poddzielniczy PZPR Warszawa-Śródmieście – działalność w 1951 r. Protokoły.

²² Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r.; AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r.

²³ Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3850, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I kwartale 1953 r. Protokoły posiedzeń plenarnych i egzekutywy, plany posiedzeń, sprawozdania z pracy, referaty, kalendarz zebrań sprawozdawczo-wyborczych, analiza, oceny pracy; AIPN, 1572/3849, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II kwartale 1953 r. Protokoły rozszerzonego plenum, posiedzeń egzekutywy, informacje, referaty, wnioski, analizy, oceny, wytyczne dla sekretarzy POP – dalej: Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1953 r.; AIPN, 1572/3848, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w III kwartale 1953 r. Protokoły posiedzeń egzekutywy, odpraw sekretarzy POP, plany pracy i różnych imprez, sprawozdania, oceny, wnioski, informacje, referaty i notatki – dalej: Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – III kwartał 1953 r.; AIPN, 1572/3847, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w IV kwartale 1953 r. Protokoły posiedzeń egzekutywy, plenum, narad aktywu, referaty, plany, analizy pracy POP, uchwały notatki – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – IV kwartał 1953 r.

²⁴ Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3846, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I kwartale 1954 r. Plany pracy, narad i odpraw, protokoły plenum, posiedzeń egzekutywy, narad sekretarzy, sprawozdania, ocena pracy, informacje, analizy, wnioski – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – I kwartał 1954 r.; AIPN, 1572/3845, Komitet

Z przytoczonych danych widać, że Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów nie wykonywał statutowych zaleceń co do częstotliwości posiedzeń plenarnych (nie rza-dziej niż raz na miesiąc). Egzekutywa zaś, odbywając od 40 do 83 posiedzeń, spełniała statutowy wymóg.

Niemniej interesująca jest tematyka zebrań. Analiza rekordowego 1952 r. pozwoli na dokładniejszą orientację w tej materii. W omawianym roku egzekutywa Komitetu Dzielnicowego MBP na 83 posiedzeniach poruszyła 164 tematy, w tym: 22 razy zajmowała się sprawami wewnętrznymi KD²⁵, realizacja uchwał Komitetu Centralnego stawała na porządku dziennym 8 razy²⁶, działaniu niższych instancji partyjnych KD Warszawa-Ujazdów poświęcono uwagę 17 razy²⁷, ocenę pracy jednostek organizacyjnych MBP oraz sprawy socjalno-bytowe omawiano na posiedzeniach 11 razy²⁸. Sprawy związane z działalnością innych organizacji masowych, tj. ZMP, TPPR, LK, absorbowały egzekutywę 8 razy²⁹. Wybory do Sejmu PRL znalazły się na porządku dziennym 8 zebrań³⁰. Sześciokrotnie poruszano sprawę organizacji obchodów świąt

---

Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II kwartale 1954 r. Protokoły plenum, posiedzenia egzekutywy, notatki z zebrań sprawozdawczo-wyborczych, narad pracowniczych, uchwały, analizy, wnioski – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1954 r.; AIPN, 1572/3820, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność od lipca do grudnia 1954 r. Protokoły posiedzeń egzekutywy, uchwały, wytyczne, referaty, plany pracy, informacje, wnioski, projekty, sprawozdania – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – lipiec–grudzień 1954 r.; AIPN, 1583/683, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – protokoły posiedzeń egzekutywy i plenum od 4 XI do 28 XII 1954 r. – dalej: Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów, 4 XI – 28 XII 1954 r.

²⁵ Posiedzenie egzekutywy KD 18 I 1952 r. miało np. jako jeden z tematów zatwierdzenie ostatecznej redakcji uchwały Konferencji Dzielnicowej (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 13).

²⁶ W 1952 r. zajmowano się uchwałą KC w sprawie wzrostu i regulowania składu partii – na posiedzeniu komitetu 16 II 1952 r. (*ibidem*, k. 55).

²⁷ Posiedzenie egzekutywy KD Warszawa-Ujazdów 17 III 1952 r., pkt 1: Stan pracy organizacji partyjnej nr 30, pkt 2: Informacja o przebiegu wyborów do władz OOP (*ibidem*, k. 103).

²⁸ Przykładami mogą być: sprawa klubu MBP, czym zajmowano się na posiedzeniu 21 IV 1952 r. (statut klubu zatwierdzono na posiedzeniu egzekutywy 5 V 1952 r.) oraz omawiana 12 V 1952 r. informacja z kontroli burs MBP (*ibidem*, k. 135, 166, 208). Egzekutywa na posiedzeniach 17 XI i 23 XII 1952 r. omawiała ponadto „braki w pracy” Departamentu Szkolenia oraz informację o stanie szkolenia w Departamencie Kadr i Departamencie Szkolenia (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 261 i 305).

²⁹ AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., Ocena wyborów w ZMP, posiedzenie 11 II 1952 r., k. 41. Plan pracy TPPR zatwierdzono na posiedzeniu 7 października tego roku (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 192). Zainteresowanie PZPR działalnością ZMP mogło wynikać ze statutowego zapisu, że „PZPR kieruje działalnością Związku Młodzieży Polskiej”. W tym kontekście ciekawy jest też pkt 4 statutu – o przyjmowaniu w szeregi partii: „Młodzież w wieku do 20 lat przyjmowana jest do partii wyłącznie z szeregów ZMP” (*Statut PZPR 1954*, pkt 56, s. 38–39, pkt 4, s. 11–12).

³⁰ AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 192. Na posiedzeniu 7 X 1952 r. w pkt 1 i 2 zajmowano się informacjami o przebiegu agitacji i o pracy członków obwodowych komitetów Frontu Narodowego, a 27 X 1952 r. egzekutywa omawiała informację o przebiegu wyborów (*ibidem*, k. 230).

1 Maja, 22 Lipca oraz Dnia Kobiet i Dnia Dziecka³¹. Uchwalanej w 1952 r. Konstytucji PRL poświęcono uwagę trzykrotnie³². Raz egzekutywa naradzała się na temat nieodległego Kongresu Pokoju, raz też wysłuchiwała informacji o akcji odgruzowywania Warszawy³³.

Najczęściej w 1952 r. egzekutywa poruszała sprawy personalne – te stawały na porządku dziennym 70 razy, w tym 38 zebrań miało tylko ten punkt obrad³⁴. Zagadnieniom tym, które stanowiły blisko 43 proc. tematyki odbytych posiedzeń, warto poświęcić nieco uwagi. Egzekutywa KD PZPR Warszawa-Ujazdów zatwierdzała lub zmieniała uchwały niższych instancji z terenu swego działania dotyczące członków. Zatwierdzała zatem przyjęcia do partii członków i kandydatów oraz utrzymywała w mocy lub zmieniała nałożone kary partyjne³⁵.

Odrębnym tematem badawczym może być polityka personalna organizacji partyjnej, a warto zaznaczyć, że egzekutywa przez swoje decyzje miała na to wpływ. Istotne jest także, iż każdy trafiający na forum egzekutywy przypadek był rozpatrywany osobno. W razie wątpliwości egzekutywa wzywała karanego na posiedzenie w celu osobistego złożenia wyjaśnień³⁶, co pozwala dokładniej poznać sprawę.

Różne były przyczyny karania członków i kandydatów. Jak się wydaje, najczęściej pociągano do odpowiedzialności partyjnej za złamanie dyscypliny pracy,

---

³¹ Dzień Kobiet znalazł się np. w porządku posiedzenia egzekutywy 25 II 1952 r. (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 78). Przebieg zorganizowanego w MBP Dnia Dziecka omówiono na posiedzeniu 9 VI 1952 r. (*ibidem*, k. 261).

³² Pierwsze posiedzenie w tej sprawie odbyło się 4 II 1952 r. Zatwierdzono na nim plan kampanii dyskusyjnej nad projektem konstytucji (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 25).

³³ Sprawa przygotowań do Kongresu Pokoju stanęła na posiedzeniu egzekutywy 24 XI 1952 r. (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 279), a udziałowi pracowników MBP w akcji odgruzowywania Warszawy poświęcono posiedzenie 29 IX 1952 r. (*ibidem*, k. 180).

³⁴ Obliczenia własne autora na podstawie: AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r.; AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r.

³⁵ Przykładem może być protokół posiedzenia 3 I 1952 r. poświęconego wyłącznie sprawom personalnym dwunastu osób. Przyjęto wówczas do partii pięciu członków i sześciu kandydatów, usunięto trzech, naganą ukarano dwie osoby, zatarto kary dwóm osobom, jedną ukarano upomnieniem (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 1–3).

³⁶ Jako przykład może posłużyć sprawa Kazimierza Sierakowskiego, reemigranta z Francji w 1950 r., ukaranego za „warcholstwo, niski poziom polityczny, nastroje malkontenckie” przeniesieniem do grupy kandydatów. Nałożona kara nie odniosła zamierzonego efektu, bo ukarany zażądał skreślenia go z listy kandydatów. Wobec tego 24 I 1952 r. „egzekutywa po przeprowadzonej z tow. Sierakowskim rozmowie stwierdziła brak świadomości i chwiejność polityczną, nastroje malkontenckie, wynikające z niskiego poziomu, i postanowiła uchylić uchwałę POP nr [brak w tekście – W.M.] o wykluczeniu tow. Sierakowskiego z partii, natomiast skreślić go z listy kandydatów partii i wystąpić do Dep[artamentu] Kadr z wnioskiem o zwolnienie go z aparatu BP” (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 18). Karę przeniesienia członka partii w poczet kandydatów przewidywał statut (*Statut PZPR 1954...*, pkt 11, s. 16–17).

pijaństwo, niemoralne prowadzenie się³⁷, choć pojawiają się sprawy o charakterze kryminalnym³⁸. Więcej jednak można będzie powiedzieć na temat kar partyjnych po dokładniejszym zbadaniu zagadnienia, co umożliwią wskazane źródła.

Wyliczone wyżej problemy, jakie podejmowała egzekutywa, rozpatrując sprawy personalne, wynikały z jej uprawnień statutowych. Warto wspomnieć inne typowe dla resortu przejawy polityki personalnej. Wprawdzie w 1952 r. nie stwierdza się takiej praktyki, ale egzekutywa KD Warszawa-Ujazdów zatwierdzała awanse na kolejne stopnie oficerskie – w omawianym okresie instancja partyjna co najmniej sześć razy zatwierdzała wnioski awansowe. W roku 1953 zdarzyło się to pięć razy, w następnym roku raz.

Po raz pierwszy w 1953 r. egzekutywa na zakończenie posiedzenia 23 maja 1953 r. zatwierdziła wnioski awansowe przedłożone przez sekretarza KD Warszawa-Ujazdów sześciu osobom, do powtórnego rozpatrzenia odłożono sprawę wniosku awansowego jednej osoby³⁹. Następną listę awansową pracowników Departamentu VII (wywiad), przedłożoną przez sekretarza KD Warszawa-Ujazdów, zatwierdzono na koniec posiedzenia 3 czerwca 1953 r.⁴⁰ Kolejnych zatwierdzeń egzekutywa dokonała na posiedzeniach 5, 11, 18 i 30 czerwca⁴¹.

Na omówienie, i to z dwóch powodów, zasługuje szczególnie ostatnie w 1953 r. zatwierdzenie awansów. Po pierwsze, zatwierdzono awanse 28 funkcjonariuszy z różnych jednostek organizacyjnych (przedstawieni do awansu zostali m.in. Władysław

---

³⁷ Na posiedzeniach egzekutywy KD Warszawa-Ujazdów 24, 29 i 31 I 1952 r. wykluczono z partii lub udzielono nagan m.in. za: łamanie dyscypliny pracy, „rozkład moralny, orgie pijackie i gwałty dokonywane na podwładnych pracownikach”, rozsiewanie wrogiej propagandy, dezercję i kradzieże, „bierny stosunek do partii [!]”, utratę legitymacji partyjnej i zawarcie małżeństwa bez zezwolenia administracji (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 16–22).

³⁸ Jako przykład posłużyć może choćby sprawa Czesława Poławskiego z POP nr 6 [Departament VI – więzienia i obozy – W.M.], wydalonego z partii za przywłaszczenie pieniędzy z depozytu aresztowanego. Jego sprawę po zakończeniu badania przez Biuro ds. Funkcjonariuszy zamierzano skierować do sądu – posiedzenie egzekutywy 19 VIII 1952 r. (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 124). Mówiono też o „gwałtach na podległych pracownikach” (zob. przypis 37), ale brakuje informacji na temat przedsięwziętych kroków.

³⁹ AIPN, 1572/3849, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1953 r., k. 180.

⁴⁰ *Ibidem*, k. 204. Listę awansową otwiera Henryk Sokolak, wówczas naczelnik Wydziału IV w Departamencie VII, później zastępca dyrektora i dyrektor Departamentu I MSW (1956–1968). Zob. [http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=sokolak&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=31348&](http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=sokolak&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=31348& [dostęp 15 I 2014 r.]) [dostęp 15 I 2014 r.]; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 37.

⁴¹ *Ibidem*, k. 211. 5 czerwca zatwierdzono awanse sześciu osób. Ciekawe są uwagi poczynione przy okazji posiedzenia 11 czerwca, kiedy zatwierdzając awanse sześciu osób z Departamentu VI i CDPW (Centralny Dział Pracy Więźniów), wstrzymano awansowanie dwóch funkcjonariuszy, jednego z powodu ukarania go w styczniu 1953 r. naganą partyjną przez Centralną Komisję Kontroli Partyjnej, awans drugiego uzależniono zaś od jego pozostania w aparacie (*ibidem*, k. 232). 18 czerwca zatwierdzono awanse siedmiu pracowników Departamentu Ochrony Rządu (*ibidem*, k. 245, 281–282 – posiedzenie 30 VI 1953 r.).

Ciastoń⁴² i Stanisław Łyszkowski⁴³). Ciekawy jest komentarz egzekutywy. Mowa w nim o trzech przypadkach. Pierwszy dotyczy wyjaśnienia sprawy kary partyjnej. Dwa następne mówią o swobodnym stosowaniu awansów. W jednym przypadku uwagę instancji zwrócił zbyt krótki czas, jaki upłynął od poprzedniego awansu. Ominięcia następnego w kolejności stopnia oficerskiego dotyczyła druga wątpliwość odnotowana przez egzekutywę⁴⁴. Z 1 lipca 1954 r. pochodzi informacja o zatwierdzeniu awansów jedenastu osób w związku ze świętem 22 Lipca⁴⁵.

W protokołach egzekutywy KD Warszawa-Ujazdów znaleźć można także informacje o zatwierdzaniu przez ten organ opinii i charakterystyk partyjnych wystawianych dla Komitetu Centralnego PZPR⁴⁶.

W 1952 r. pięciokrotnie obradowało plenum Komitetu Dzielnicowego Warszawa-Ujazdów. Najważniejsze było pierwsze posiedzenie 13 stycznia 1952 r. – wówczas

⁴² Władysław Ciastoń, wówczas zastępca naczelnika Wydziału I Departamentu IX, potem m.in. zastępca dyrektora Departamentu III (1971–1979), dyrektor Departamentu III A (1979–1981), wreszcie wiceminister MSW (1981–1987). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=ciaston&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=15145&> [dostęp 15 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa 1956–1975...*, s. 38; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 61, 62, 66.

⁴³ Stanisław Mieczysław Łyszkowski, wówczas naczelnik Wydziału III w Departamencie Śledczym (1952–1955), potem m.in. dyrektor Biura „T” i Departamentu Techniki MSW (1965–1978). Zmarł 14 XI 1978 r. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=lyszkowski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=13087&> [dostęp 16 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 2, s. 40.

⁴⁴ Zwrócono wówczas uwagę na następujące osoby: Pawłak z Departamentu IV (kara partyjna), Schiffa z Departamentu IX, w związku z jego awansem egzekutywa nie miała wprawdzie zastrzeżeń, ale zaznaczono, że „czas przewidziany pragmatyką wojskową od kapitana do kolejnego stopnia oficerskiego jeszcze nie minął (kapitana otrzymał w ub. roku), przy czym jest na etacie majora”, zaś w związku z awansem Krystyny Nowakowskiej z Biura Paszportów Zagranicznych egzekutywa uznała, że „naależy nadać jej kolejny stopień wojskowy – porucznika, a nie kapitana” (AIPN, 1572/3849, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1953 r., k. 281–282).

Władysław Pawlak, w MBP od 1947 r., zastępca naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MBP (1953), potem m.in. oficer operacyjny i st. oficer operacyjny w Biurze „B” MSW (1956–1985). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=pawlak&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=9908&> [dostęp 16 I 2014].

Samuel Schiff, w MBP od 1949 r., m.in. inspektor i st. inspektor w Departamencie IX MBP (1953), potem inspektor i sekretarz w Gabinetie Ministra BP i Przewodniczącego Komitetu ds. BP (1954–56). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=schiff&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=49427&> [dostęp 16 I 2014].

Krystyna Nowakowska – nieujęta w Biuletynie Informacji Publicznej IPN.

⁴⁵ Przedstawiona lista zawiera więcej istotnych danych, po raz pierwszy pojawiają się dodatkowe informacje, jak aktualny stopień z datą roczną przyznania, stopień docelowy (AIPN, 1572/3820, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – lipiec–grudzień 1954 r., k. 5–6). Być może zatwierdzenie list awansowych w MBP przez instancję partyjną było elementem zmian w relacji partia – służby, jakie zaczęły się niedługo po śmierci Stalina. Za zwrócenie uwagi na ten aspekt działania PZPR w MBP autor składa podziękowania p. Antoniemu Zielińskiemu z Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie.

⁴⁶ Dotychczas znane są dwa takie przypadki. Pierwszy pochodzi z 9 XII 1953 r., gdy zatwierdzono charakterystykę jednej osoby (AIPN, 1572/3847, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – IV kwartał 1953 r., k. 302). Po raz drugi zatwierdzono charakterystyki partyjne dla dwóch osób 14 I 1954 r. (AIPN, 1572/3846, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – I kwartał 1954 r., k. 59).

dokonano wyboru egzekutywy⁴⁷ i sekretarzy⁴⁸. Pozostałe cztery skupiały się m.in. na uchwałach KC PZPR i ocenie kampanii dyskusyjnej nad projektem konstytucji⁴⁹.

Wśród licznych przykładów zainteresowania naczelnej instancji MBP sprawami pracy i pracowników na uwagę zasługuje przynajmniej kilka. 20 lutego 1950 r. egzekutywa Poddzielnicy Warszawa-Śródmieście obradowała w poszerzonym składzie, obecni byli m.in. Julia Brystygierowa⁵⁰ i Józef Różański⁵¹ – zapewne zaproszeni, bo

⁴⁷ W jedenastoosobowej egzekutywie zasiadli m.in. Lewikowski, Gutowski, Leśniewski, Altenberg, Zabawski (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 9). Tytuł członków egzekutywy przewidziano dla organizacji powiatowej (*Statut PZPR 1954...*, pkt 43, s. 30).

Wacław Lewikowski, wiceminister BP (1949–1952), prócz tego członek i przewodniczący Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej (1948–1949), kierownik Wydziału Administracyjno-Samorządowego KC PZPR (1949). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=lewikowski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=19385&> [dostęp 17 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2004, s. 77; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 181, 245, 249, 265.

Antoni Gutowski, w RBP od 1944 r., w 1945 r. zastępca kierownika Urzędu Bezpieczeństwa dla m.st. Warszawy, następnie zastępca naczelnika i naczelnik wydziału w Departamencie I MBP (1950–1953), następnie m.in. naczelnik wydziału w Departamencie II MSW (1956–1959). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=gutowski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=35723&> [dostęp 17 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 456.

Edward Leśniewski, w MBP od 1945 r., naczelnik wydziału i zastępca dyrektora Departamentu I MBP (1950–1954), następnie w KdsBP i MSW dyrektor i zastępca dyrektora Departamentu II (1955–1956). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=lesniewski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=22534&> [dostęp 17 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 79, 92.

Helena Altenberg, w MBP od 1946 r., kierownik sekcji w Departamencie VII MBP (1951–1953), następnie w KdsBP kierownik sekcji w Biurze „W” (1955–1956), w MSW kierownik sekcji w Biurze „C” MSW (1961). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=altenberg&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=32123&> [dostęp 17 I 2014].

Jan Zabawski, w MBP od 1946 r., dyrektor Departamentu Komunikacji MBP (1951–1955), następnie w KdsBP dyrektor departamentów V i X (1955), w MSW dyrektor Biura „C” (1960–1979). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=zabawski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=39466&> [dostęp 17 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 82, 84, 85, 93, 94.

⁴⁸ I sekretarzem został Kurzawa, nieujęty w Biuletynie Informacji Publicznej IPN, na II sekretarza wybrano Elżbietę Motyl, w MBP od 1945 r., zastępca naczelnika w Wydziale Kadr MBP (1949–1953), następnie w KdsBP zastępca dyrektora Departamentu X (1955–1956) i zastępca dyrektora Biura „C” MSW (1960–1965). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=motyl&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=22777&> [dostęp 17 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 94, *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 2, s. 39.

⁴⁹ Kolejne posiedzenia odbyły się 21 II, 6 V i 16 VI 1952 r. (AIPN, 1572/3852, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – działalność w I półroczu 1952 r., k. 65, 189, 267). Ostatnie posiedzenie plenum przeprowadzono 7 VII 1952 r. (AIPN, 1572/3851, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – działalność w II półroczu 1952 r., k. 1).

⁵⁰ W RBP od 1944 r., p.o. dyrektor i dyrektor Departamentu V MBP (1945–1954), dyrektor Departamentu III w KdsBP (1955–1956). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=brystygier&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=21883&> [dostęp 29 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 79, 80, 92.

⁵¹ W RBP od 1944 r., dyrektor Departamentu Śledczego MBP (1947–1954). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=roznanski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=20451&> [dostęp 29 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 83, 84.

nie byli członkami tej instancji. Posiedzenie miało tylko jeden punkt – omawiano mianowicie kwestię współzawodnictwa pracy w MBP. Posiłowano się w tym względzie okólnikami Rady Ministrów i „ustępami z wypowiedzi tow. Lenina i Stalina”. Szczególnie ważny okazał się problem, czy współzawodnictwo pracy jest możliwe w pracy operacyjnej. W dyskusji zabrał głos m.in. Leon Andrzejewski⁵². Przedstawiając wyniki swojego departamentu w kontekście zobowiązań na 1 Maja i 22 Lipca, przyznał, że „werbowano nieraz niewłaściwą i niecelową agenturę”⁵³. Równie krytycznie wypowiedziała się na ten temat Julia Brystygierowa: „Współzawodnictwo pracy, jakie powzięto na 1 Maja i 22 Lipca, w obecnej ocenie nie pokrywa się i było w tym dużo efekciarstwa, bo chcąc wypełnić zobowiązanie, pracownicy werbowali swoich kolegów, tak samo i z mieszkaniami konspiracyjnymi”. Brystygierowa wskazała też niebezpieczeństwa wynikające ze współzawodnictwa dla pracy operacyjnej, mówiąc o akcji, do której nie można było uzyskać pracowników, ponieważ „w obawie utraty punktów nie chcieli przystąpić do pracy b[ardzo] ważnej”. W dowodzącej rozwiniętego instynktu politycznego konkluzji postulowała, aby organy bezpieczeństwa wzorowały się „na doświadczeniach ZSRR, gdzie w organach podobnych do naszego bezpieczeństwa współzawodnictwa nie ma”⁵⁴. Zebranie skończyło się propozycją przygotowania stanowiska egzekutywy odnośnie do współzawodnictwa na następne obrady⁵⁵.

Jak się wydaje, sprawy współzawodnictwa pracy nie uregulowano oficjalną rezolucją instancji partyjnej. Z lektury protokołów wynika, że współzawodnictwo pracy utrzymało się w pionach usługowych i pomocniczych. Ciekawie wygląda sprawa współzawodnictwa rozpatrywana w centrali w porównaniu do współzawodnictwa w białostockim WUBP z roku 1949, które analizowano na podstawie materiałów Komisji ds. Współzawodnictwa WUBP⁵⁶.

Innym przykład działalności egzekutywy KD Warszawa-Ujazdów przybliży protokół jej nadzwyczajnego posiedzenia 18 października 1954 r. Jedynym punktem porządku dziennego była sprawa Justyny Światło z POP nr 37 (rodzin pracowników MBP) – żony „prowokatora dezertera”⁵⁷. Po niedługiej dyskusji jednogłośnie

⁵² W RBP od 1944 r., dyrektor Gabinetu Ministra (1946–1948), zastępca dyrektora departamentów III i IV MBP (1949–1954), w KdsBP zastępca dyrektora Departamentu IV (1955–1956). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=andrzejewski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=21355&> [dostęp 29 I 2014]; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 78–80, 85, 91, 92.

⁵³ Daje także przykład pracowników Wydziału „A” (obserwacja zewnętrzna), pracownik taki, aby wypełnić normę wywiadów, „przeprowadza wywiad z samym podejrzanym względnie [jego – W.M.] ojcem czy bratem” (AIPN, 1572/3855, Komitet Poddzielniczy PZPR – I półrocze 1950 r., k. 108–109.

⁵⁴ *Ibidem*, k. 110.

⁵⁵ W protokole zaznaczono, że zebranie zakończyło się o godz. 23.50 (*ibidem*, k. 114).

⁵⁶ J. Autuchiewicz, *Czujniej, towarzysze, czujniej... Współzawodnictwo pracy w UB*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2009, nr 14, s. 417–429. Autor pisze, że z początkiem 1950 r. zamierzano przystąpić do kolejnego etapu współzawodnictwa, ale brak na to dowodów w źródłach (*ibidem*, s. 419). Być może odpowiedzią jest analizowane posiedzenie w MBP.

⁵⁷ Jest to jedyne w tym czasie nadzwyczajne posiedzenie (AIPN, 1572/3820, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – lipiec–grudzień 1954 r., k. 235–237).

wykluczono ją z partii. W uzasadnieniu napisano, że „przez cały czas zachowywała się nie po partyjnemu w stosunku do całej sprawy swego męża – zdrajcy, prowokatora”. Wina jej miała polegać na tym, że początkowo miała przedstawiać go w lepszym świetle, a potem ukrywać fakty, które mogłyby pomóc organom bezpieczeństwa. W zdaniu kończącym uzasadnienie napisano: „Jest faktem, że jest żoną zdrajcy, który szkodzi naszej Ojczyźnie”⁵⁸.

Komitet Dzielnicowy interesował się warunkami pracy oraz wykorzystaniem czasu wolnego przez pracowników i ich rodziny. Z 22 sierpnia 1953 r. pochodzi protokół egzekutywy omawiający sprawozdanie wicedyrektora Biura Socjalnego MBP Jana Szewczyka⁵⁹ z letniego wypoczynku. W wystąpieniu można przeczytać, że „dzieci z WUBP Łódź prawie wszystkie miały medaliki na szyjach, przywiozły ze sobą obrazki. Pewna część dzieci żądała, aby zawieźć je do kościoła. Wychowawcy zamiast do kościoła urządzili wycieczkę do Majdanka. 40 proc. dzieci z WUBP Gdańsk to fanatycy religijni”⁶⁰. W dalszej części omówienia napisano: „Większość dzieci z MBP przebywała na kolonii w Międzywodziu. Były wypadki religianctwa, antysemityzmu i nacjonalizmu”⁶¹.

W trakcie dyskusji padło m.in. stwierdzenie: „Na wczasach sportowo-wypoczynkowych nie prowadzi się żadnej pracy polityczno-wychowawczej. Nasze POP powinny przeprowadzać rozmowy indywidualne z towarzyszami wyjeżdżającymi na wczasy. Częste są wypadki, że towarzysze wracają z wczasów i nie znają aktualnych zagadnień politycznych. Tłumaczą się tym, że byli na wczasach i nie czytali prasy, ponieważ chcieli odpocząć. Dlatego zwiększyć musimy pracę z towarzyszami przed wyjazdem na wczasy”⁶². Na temat wychowania dzieci i młodzieży można zaś przeczytać taką opinię: „Dzieci naszych pracowników nie chcą słuchać wychowawców. Niektórzy z nich mówią: »Odczep się pan, mój tata jest w UB«”⁶³.

---

⁵⁸ *Ibidem*, k. 237. Nieszczerość i ukrywanie sytuacji męża przed otoczeniem przez Justynę Światło potwierdza Paweł Ceranka. Ciekawy jest również fakt, że wykluczenie nastąpiło dokładnie tydzień przed podaniem informacji o ucieczce Józefa Światły (25 października tego roku) do wiadomości publicznej (*idem*, *Reperkusje ucieczki Józefa Światły w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] *Departament X MBP wzorce – struktury – działanie. Konferencje IPN*, t. 32, Warszawa 2007, s. 210, 221, przypisy 94).

⁵⁹ Jan Szewczyk, w RBP od 1944 r., zastępca i p.o. dyrektor Biura Socjalnego MBP (1952–1955), następnie w KdsBP naczelnik wydziału w Departamencie Administracyjno-Gospodarczym (1955–1956). Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=szewczyk&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=23469&> [dostęp 20 I 2014], *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 83, 90.

⁶⁰ AIPN, 1572/3848, Komitet Dzielnicowy Warszawa-Ujazdów – III kwartał 1953 r., k. 172. Referent nie wyjaśnia, na jakiej podstawie ustalili odsetek „fanatyków religijnych”. Szczegółowe zestawienia i sprawozdanie zostało opracowane przez Biuro Socjalne (*ibidem*, k. 178–183).

⁶¹ *Ibidem*, k. 172–173.

⁶² *Ibidem*, k. 175.

⁶³ *Ibidem*, k. 176.

Bardzo ważną sprawą była, podjęta na początku 1954 r., redukcja aparatu bezpieczeństwa, nazywana „skrókami osobowymi”. Zapowiedziano ją na naradzie sekretarzy POP z jednostek operacyjnych i nieoperacyjnych 21 stycznia 1954 r. Oczywiście wydaje się zaangażowanie organizacji partyjnej w ten proces. Zwalnianych pracowników operacyjnych zamierzano podzielić na trzy kategorie:

- „1) pracownicy najlepsi będą przeniesieni do pracy na województwa i powiaty;
- 2) pracownicy mniej przydatni zostaną przeniesieni do MO i Straży Więziennej;
- 3) pracownicy zdemoralizowani zostaną zwolnieni z pracy z odszkodowaniem, z tym że nasz aparat winien im się wystarać o pracę zgodnie z ich możliwościami”⁶⁴.

Sprawę „skróków” kontynuowano na posiedzeniu plenarnym KD Warszawa-Ujazdów 27 stycznia 1954 r., kiedy referujący zagadnienie Mikołaj Orechwa⁶⁵ mówił o redukcji centralnego aparatu bezpieczeństwa rządu 20 proc. Więcej miano redukować w „jednostkach usługowych”, mniej w operacyjnych. Odnośnie do zwalnianych z resortu funkcjonariuszy zdecydowano, że „departamenty urzędzą zwolnionych pracowników na pracy we własnym zakresie. Mają być utworzone nowe instytucje, w których będziemy mieli możliwość zatrudnić część zwolnionych pracowników”⁶⁶. O przebiegu zwalniania funkcjonariuszy mówiono jeszcze na posiedzeniu egzekutywy 22 kwietnia 1954 r.⁶⁷, wówczas Orechwa wspominał o planowanej redukcji w MBP tysiąca etatów – w chwili wygłaszania referatu zredukowano już 550 pracowników, a 105 przesunięto w teren lub do jednostek nieoperacyjnych⁶⁸. W dyskusji na tym zebraniu postawiono także zarzuty Komitetowi Dzielnicowemu Warszawa-Ujazdów, że nie wykazuje należytego zainteresowania sprawą „skróków”. W związku z tym w konkluzji znalazł się zapis, że „KD w najbliższym czasie zrobi ocenę przebiegu skróków”⁶⁹.

Dekret Rady Państwa z 7 grudnia 1954 r. zniósł Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego⁷⁰. Koniec tego roku był również kresem działania Komitetu Dzielnicowego

⁶⁴ AIPN, 1572/3846, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – I kwartał 1954 r., k. 83.

⁶⁵ Mikołaj Orechwa, w RBP od 1944 r., kierownik Wydziału Personalnego, następnie w MBP i KdsBP dyrektor Biura Personalnego, Departamentu Kadr, Departamentu Kadr i Szkolenia (1944–1956). Zob. [⁶⁶ AIPN, 1572/3846, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – I kwartał 1954 r., k. 101. Tak zatem planowano załatwić sprawę „pracowników zdemoralizowanych”.](http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=orechwa&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=22877& [20 I 2014]; Aparat bezpieczeństwa..., t. 1, s. 78, 94.</p></div><div data-bbox=)

⁶⁷ Pkt 2 porządku obrad: „Informacja o przebiegu zwalniania pracowników z aparatu BP w ramach skróków” (AIPN, 1572/3845, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1954 r., k. 82, 87–88).

⁶⁸ W jednostkach operacyjnych zwolniono 288 osób, w nieoperacyjnych – 143, do zwolnienia przewidziano jeszcze 143 osoby (AIPN, 1572/3845, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1954 r., k. 87).

⁶⁹ Uwagi dotyczyły m.in. braku pomocy w znalezieniu pracy zwolnionym funkcjonariuszom, bezduśności i formalizmu „w pracy aparatu kadrowego” podczas zwalniania, a także stawiania niesłusnych zarzutów zredukowanym (AIPN 1572/3845, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – II kwartał 1954 r., k. 88).

⁷⁰ Dekret o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego (DzU 1954, nr 54, poz. 269).

PZPR Warszawa-Ujazdów w jego dotychczasowym kształcie. Egzekutywa KD na posiedzeniu 28 grudnia zatwierdziła projekt „dotyczący rozwiązania KD i ustawienia org[anizacji] partyjnej przy Komitecie ds. BP”⁷¹. Według zatwierdzonych postanowień zamierzano utworzyć przy KdsBP organizację partyjną złożoną z 26 organizacji podstawowych z Komitetem Zakładowym na czele. Komitet Zakładowy KdsBP miał liczyć 23 osoby, egzekutywa – 9 osób, w tym I i II sekretarz. KZ PZPR organizacyjnie miał podlegać KD PZPR Warszawa-Śródmieście⁷².

W zakończeniu warto przytoczyć nieco danych o liczebności organizacji partyjnej w MBP. Pierwsza informacja, podana przy okazji prac komisji rewizyjnej w 1949 r., mówi o 3397 członkach i kandydatach. W połowie roku 1950 PZPR w MBP liczyła 3724 członków i 220 kandydatów, w tym 950 kobiet⁷³. Według stanu na 1 grudnia 1954 r. KD PZPR Warszawa-Ujazdów w 49 POP skupiał 6969 członków i kandydatów⁷⁴. Komitet Zakładowy przy Komitecie ds. Bezpieczeństwa Publicznego miał liczyć 3633 członków i kandydatów⁷⁵.

Analiza dokumentów i konkretne przykłady z życia funkcjonariuszy aparatu represji, wybrane spośród wielu, mają na celu zaprezentowanie czytelnikom źródeł niewykorzystywanych dotychczas przez naukę. Wprawdzie niektórzy badacze, jak choćby Patryk Pleskot i Paweł Ceranka, korzystali z akt partyjnych, ale były to archiwalia instancji partyjnych działających przy omawianych komórkach organizacyjnych resortu bezpieczeństwa. Akta Komitetu Dzielnicowego PZPR Warszawa-Ujazdów stwarzają inne możliwości. Po pierwsze, to na posiedzeniach egzekutywy, naczelnej instancji partyjnej MBP, rozpatrywano wszystkie sprawy dyscyplinarne, przyjmowano i wykluczano z szeregów partii, zatwierdzając lub zmieniając uchwały niższych instancji partyjnych z całego ministerstwa. Często pojawiają się w związku z tym mniej lub bardziej obszerne opisy spraw dyscyplinarnych, co jest cennym źródłem do poznania kulis MBP. Wreszcie zgromadzenie takich informacji w jednym miejscu ułatwia badanie np. wykroczeń dyscyplinarnych służbowych i partyjnych w szerszym kontekście.

Po drugie, KD PZPR Warszawa-Ujazdów obejmował kontrolą całość resortowego życia. Nadzorowano działalność pionów operacyjnych, szeroko pojętej logistyki, np. centralny garaż, resortową służbę zdrowia. Naczelna instancja resortu obejmowała też kontrolą wszystkie organizacje partyjne ministerstwa, a w ramach swych upraw-

⁷¹ AIPN 1583/683, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – 4 XI – 28 XII 1954 r., k. 154–157.

⁷² *Ibidem*, Wnioski w sprawie rozwiązania Dzielnicowej Organizacji Partyjnej Warszawa-Ujazdów i utworzenia Zakładowej Organizacji PZPR przy Komitecie ds. Bezpieczeństwa Publicznego, k. 158–166. Na kartach 161–162 zamieszczono dokładną strukturę 26 POP w jednostkach organizacyjnych KdsBP z podaniem liczby członków i kandydatów.

⁷³ AIPN, 1572/3855, Komitet Poddzielnicowy PZPR – I półrocze 1950 r., k. 250.

⁷⁴ AIPN, 1583/683, Komitet Dzielnicowy PZPR Warszawa-Ujazdów – 4 XI – 28 XII 1954 r., k. 158.

⁷⁵ *Ibidem*, k. 161–162, 164.

nień mogła je np. reorganizować. Warto przy tej okazji wspomnieć, że KD PZPR kontrolował także inne organizacje masowe działające w ministerstwie: Ligę Kobiet czy Związek Młodzieży Polskiej. Lektura protokołów posiedzeń egzekutywy i komitetu pozwala zatem na dokładne śledzenie tempa życia w resorcie, najważniejszych wydarzeń, przygotowań i obchodów rocznic i świąt, np. 1 Maja, 22 Lipca. Bardzo istotne jest również to, że członkami Komitetu Dzielnicowego Warszawa-Ujazdów i jego egzekutywy byli przedstawiciele kadry kierowniczej MBP – wystarczy wspomnieć chociażby Wacława Lewikowskiego, wiceministra bezpieczeństwa publicznego (1949–1952), czy Jana Zabawskiego, dyrektora Departamentu Komunikacji w MBP (1951–1955), a w MSW dyrektora Biura „C” (1960–1979).

Wreszcie należy pamiętać, że PZPR jako „przewodnia siła w budowie ustroju socjalistycznego” w Polsce miała za zadanie ukształtować nowego człowieka i jej ministerialna instancja w pełni realizowała to zadanie.

Przywołane okoliczności zdają się zatem jak najlepiej rekomendować omawiane źródła do wykorzystania przez badających dzieje aparatu represji w Polsce Ludowej.

Waldemar Mikulski

**Minutes of the Meetings of the District Committee
of the Polish United Workers' Party
of the Ministry of Public Security
and its Statutory Bodies in the Years 1948-1954
as a Source for the History of the Polish People's
Security Apparatus. Publication Review**

Summary

The article is a review of the materials produced by the highest party authority of the Ministry of Public Security in the years 1949–1951, the Warszawa-Śródmieście Subdistrict Committee of the Polish United Workers' Party (PZPR), and, from November 1951 to December 1954, the Warszawa-Ujazdów District Committee of the PZPR.

The total of 25 saved archival units include documentation produced by the District Committee (DC) and the Audit Commission it appointed. In the case of the DC, these are the minutes of executive meetings held every week, and minutes of plenary meetings held irregularly every few months. For the Audit Commission there are the minutes of sixteen meetings (14 December 1949 – 31 August 1954). This body was set up to control the finances of the MPS party organisation, including membership fees or

Artykuły

fund-raising for the construction of the PZPR Central House in Warsaw. The minutes from the meetings of the DC executive contain information about the operation of the party organisation in the department, as well as various organisational units of the MPS. Much attention (approx. 43% of the subjects discussed) was paid to the personal affairs of party members (acceptances, exclusions, reprimands, approving promotions to higher ranks). The PZPR, through the Warszawa-Ujazdów District Committee, controlled all the professional and private lives of its members. The documents produced by the highest party authority form interesting supplementary sources for the history of the repressive apparatus in the People's Poland.